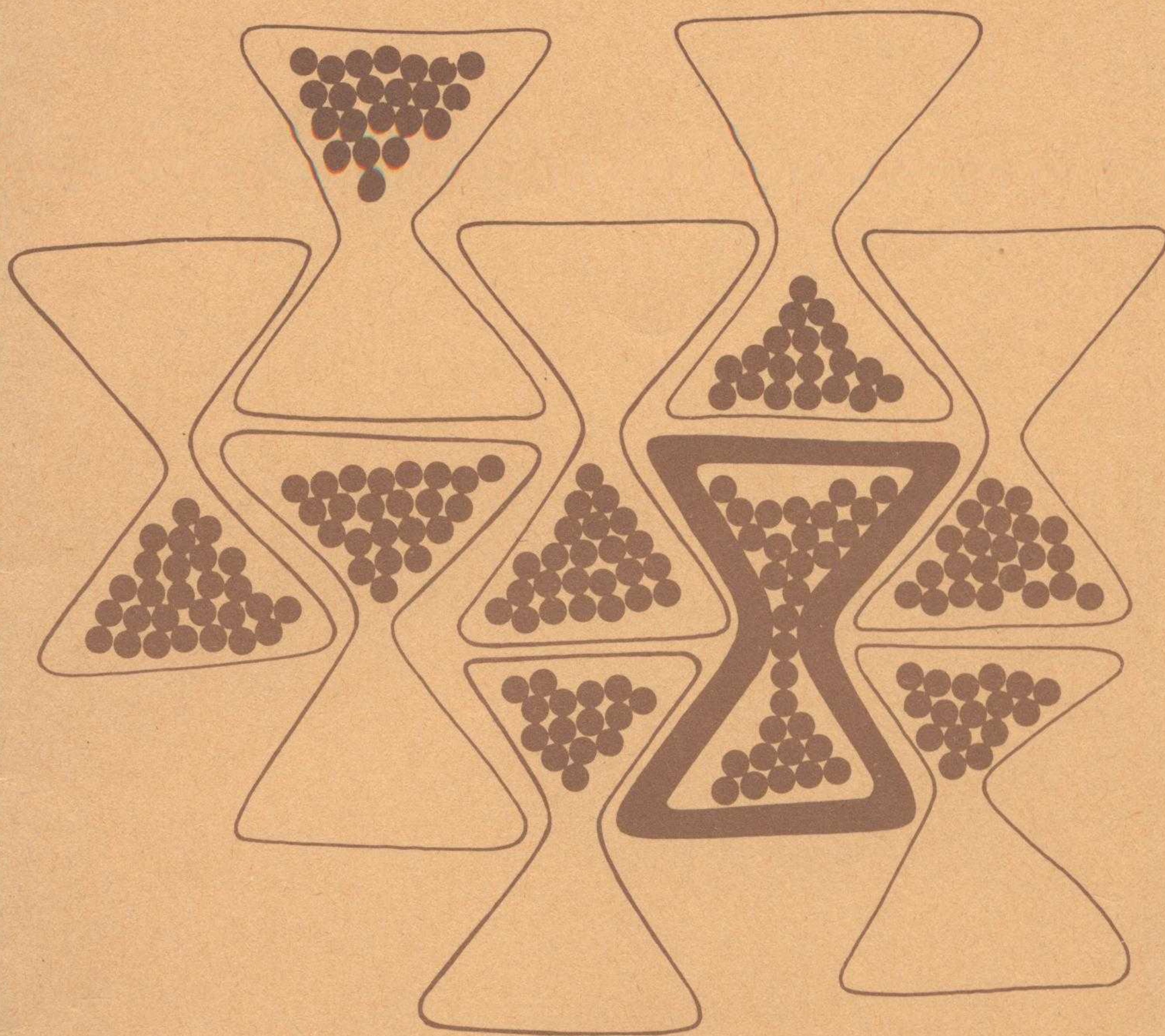

de zandloper

een uitgave van de
vereniging oud-ede

**HEIJ
EDE**

**ALS DEZE DIENST
UW ERF OPRIJDT -
ZIJN VUILNISPROBLEMEN
UIT DE TIJD.**

Uitgave van de vereniging "OUD-EDE".

Redactie: J. Das, Weerdestein 205, Ede tel. 17052

J. J. G. van der Pol, Burg. Prinslaan 26, Ede
tel. 14409

J. Strijbos, v. Anrooylaan 7, Ede

Ontwerp omslag: cees van rixoord

Druk: AZO, Ede

Bestuur der Vereniging:

Voorzitter : J. de Nooy, Doelenplein 10, Ede,
tel. 10690

Secretaris : J. Das, Weerdestein 205, Ede tel. 17052

Penningm. : J. Leissner, Middelberglaan 1, Ede,
tel. 12737

2e Voorz. : G. W. Bos, Stationsweg 42, Ede,
tel. 10550

2e Secr. : B. L. Jager, Olthorst 6, Ede, tel. 17476

J. Slot, Burgemeester der Gemeente Ede

G. Feenstra, Otterlo

H. Heij, Ede

M. Wiegeraad, Ede

E. Zuurdeeg, Ede

Ereleden: Mej. A. v. d. Craats

Hr. H. M. Oldenhof

Minimum kontributie f 5, - per jaar

Adreswijzigingen doorgeven aan: J. Leissner

Middelberglaan 1

Ede tel. 12737

46ste Jaarverslag van de Vereniging OUD EDE, betrekking hebbende op het verenigingsjaar 1971 en uitgebracht aan de Algemene Ledenvergadering op WOENSDAG 4 APRIL 1973 in café-rest. BUITENZORG.

=====

Het ledenbestand vertoonde in 1971 een vrij sterk verloop, zowel in positieve als in negatieve zin. De talrijke mutaties, met name ten gevolge van vertrek uit Ede, gaven vooral de penningmeester administratieve hoofdbreken. Toch was er aan het eind van het jaar een lichte groei te bespeuren van 300 naar 315.

Vooraf dank zij de inzet van onze onvolprezen heer Talma was het bezoek aan het boerderijtje en de als dependentie gebruikte daglonerswoning in de Driehoek bevredigend.

Toen de heer Talma ons echter tegen het einde van het jaar mededeelde dat hij door zijn hoge leeftijd niet langer in staat was onze vereniging als toezienend voogd en deskundig gids van het museum te dienen, stelde dit het bestuur voor grote problemen.

Het bestuur wil trachten door een zekere taakverdeling het bezoek zoveel mogelijk op bepaalde uren op te vangen.

De heer Talma bewees OUD EDE gedurende tien jaren onschatbare diensten.

Het bestuur besteedde in 1971 grote aandacht aan restauratie en inventarisatie van onze historische bezittingen. Daartoe vormden enige bestuursleden commissies die later met een aantal leden van de vereniging versterkt werden.

De werkzaamheden begonnen langzamerhand gestalte te krijgen: vele uren werden, vaak wekelijks, besteed om voorwerpen te restaureren en te registreren. Schriftelijke stukken werden gecatalogiseerd. Commissieleden bezochten het Nederlandse Openluchtmuseum in Arnhem om zich te laten voorlichten door deskundigen op het gebied van catalogiseren en registreren.

Technische scholen en bedrijven werden benaderd met het verzoek hand- en spandiensten te willen verlenen bij de restauratie van oude gebruiksvoorwerpen.

Dit alles vond plaats in het vaste vertrouwen dat onze collectie binnen afzienbare tijd een waardige expositiemogelijkheid zou vinden.

Het boerderijtje, dat in de loop der jaren herhaaldelijk grotere of kleinere restauraties had ondergaan, bleef een zorgenkind. Het kon trouwens slechts een gedeelte van onze verzameling veilig herbergen.

Besloten werd te trachten het gebouwtje zorgvuldig op tekening gezet te krijgen, wat te zijner tijd restauratie technisch zou vergemakkelijken.

Nadat huize Kernhem om zakelijke redenen als vestigingsplaats moest worden afgeschreven, zoals in het vorige jaarverslag uitvoerig is toegelicht, viel ons oog op de fraaie, in stijl gerestaureerde boerderij de Heyhorst aan de Veenderweg. In het kader van de kernsanering zou een groot deel van het bijbehorende terrein over enige jaren nodig zijn voor reconstructie van de dorpskern, wat vermoedelijk tevens verplaatsing van het aldaar gevestigde bedrijf van de heer H. Hey zou kunnen betekenen.

In de loop van 1971 zijn door het bestuur ettelijke gesprekken gevoerd met de eigenaar en met de gemeente, in het vertrouwen dat deze zaak in 1972 een gunstige afronding zou vinden.

Eind 1971 was nog alles mogelijk. Het aantrekkelijke van de Heyhorst was onder meer het feit, dat voldoende grond rond het gebouw beschikbaar zou blijven om ons boerderijtje in Driehoek aldaar te kunnen herbouwen. Bij de afsluiting van het jaarverslag over 1971 was echter dienaangaande geen enkele beslissing gevallen.

Op 8 september organiseerde de reiscommissie onder leiding van de bestuursleden, de heren de Nooy en Wiegeraadt, een excursie voor de leden naar de oude Zuidezee-steden Hoorn en Enkhuizen.

De vele deelnemers genoten van deze goed voorbereide tocht.

Na afloop van de jaarvergadering op 8 oktober sprak ons bestuurslid, de heer Zuurdeeg, over de archaeologie van de Z-W-Veluwe.

Verduidelijkt door prachtige dia's behandelde spreker de praehistorie van onze omgeving aan de hand van

enige belangwekkende opgravingen.

Het gemeentebestuur besloot in 1971 het beheer over de gerestaureerde Doesburgermolen op te dragen aan een beheerscommissie onder voorzitterschap van het gemeenteraadslid Dr. P. J. de Koning.

Het bestuur van OUD EDE werd door de gemeente uitgenodigd twee leden voor deze commissie aan te wijzen. Wij benoemden de bestuursleden Jager en Wiegeraadt.

Dat traditionele en folkloristische gebruiken in stand gehouden worden resp. in ere worden hersteld, stemt het bestuur tot vreugde.

De schapen van de Ginkelse schaapskudde werden weer onder zeer grote belangstelling van ingezetene en vreemdeling bij de schaapskooi geschoren terwijl later in het seizoen wederom de traditionele schapenmarkt werd gehouden.

Als vanouds werden ook dit jaar de geërfden op de derde donderdag in september met klokgelui voor de buurtspraak opgeroepen naar café Marktzicht. Buurtrichter Versteeg houdt de touwtjes nog steeds strak in handen.

Met vertrouwen in een gunstige ontwikkeling van onze huisvestingsproblemen gaan bestuur en leden het jaar 1972 binnen.

G. W. Bos
secretaris.

47ste Jaarverslag van de Vereniging OUD-EDE, betrekking hebbende op het verenigingsjaar 1972 en uitgebracht aan de Algemene Ledenvergadering op WOENSDAG 4 APRIL 1973 in café-rest. BUITENZORG.

=====

De ontwikkeling van het ledenbestand in 1972 vertoonde eenzelfde wisselvallig beeld als in het voorgaande jaar. Ook nu weer een groot aantal mutaties, grotendeels het gevolg van vertrek uit Ede deels van overlijden. De aanwas overtrof ook dit jaar het verlies.

Het ledental steeg van 315 naar rond 350.

De huisvesting van onze verzameling in het boerderijtje en het als hulpgebouw gebruikte daglonerswoninkje in

de Driehoek ging steeds meer te wensen overlaten. Allereerst werd het hulpgeouwtje ontruimd; alle voorwerpen werden opgeborgen in het boerderijtje.

Tevoren was in genoemd gebouwtje een avond georganiseerd waarop de leden uitgenodigd waren onze verzameling oude foto's te bekijken teneinde tot nog toe onbekende personen te kunnen identificeren.

Het werd een gezellige avond die voor het archief van veel nut was.

De inventarisatie was inmiddels afgerond; alle voorwerpen die eigendom zijn van de vereniging alsmede die in bruikleen zijn afgestaan aan OUD EDE werden nauwkeurig beschreven en in een kaartsysteem ondergebracht. Daar de constitutie van het boerderijtje steeds meer verslechterde en het wakend oog van de heer Talma was weggevallen, werd onze verzameling steeds meer bedreigd door verval en diefstal.

Het bestuur moest kiezen tussen twee kwaden: het museum met kunst- en vliegwerk, met alle risico's van dien, geopend te houden dan wel het weinig spectaculaire inpakken en wegwezen.

Het bestuur koos voor de laatste oplossing onder het motto, dat het weinig zin had te ijveren voor een waardige huisvesting terwijl tussentijds de collectie stond te verkommeren en verspochten.

Alle voorwerpen werden met zorg ondergebracht op verschillende plaatsen in het dorp Ede. De praehistorische voorwerpen waren reeds in bewaring gegeven aan het gemeentemuseum in Arnhem.

Het boerderijtje is inmiddels in détail opgemeten en bestekklaar gemaakt zodat het gebouwtje bij eventuele restauratie of verplaatsing geheel in de oorspronkelijke staat kan worden opgetrokken.

Op 23 maart vond het bestuur de heer Kraanen van de Stichting Bodemkartering in Wageningen bereid een lezing te houden over het onderwerp "De grond waarop wij leven". De heer Kraanen behandelde op boeiende wijze het belang van de bodemkartering voor oudheidkundig onderzoek.

Onze jaarlijkse excursie vond plaats op 30 september en leidde naar het Romeins museum Kam in Nijmegen en

naar kasteel de Doornenburg waar de koffietafel werd gebruikt. Na de middag werd een bezoek gebracht aan het fraai gerestaureerde kasteel Bergh in 's-Heerenberg waar de deelnemers deskundig werden rondgeleid. Ook dit jaar was onze excursie weer een geslaagde onderneming geworden.

Het jaar 1972 kenmerkte zich door een tweetal tentoonstellingen waarbij OUD EDE ten nauwste was betrokken. In het voorjaar werd door enige militairen en burgers in Harskamp, met bijzondere steun van ons bestuurslid, de heer Jager, een tentoonstelling georganiseerd die de historie van Harskamp in samenhang met het 75-jarige schietkamp als onderwerp had.

OUD EDE heeft veel materiaal uit eigen verzameling ingebracht. De tentoonstelling trok veel belangstelling en was een groot succes. Mogelijk vormt zij een eerste aanzet tot de oprichting van een vereniging OUD HARSKAMP in nauw contact met OUD EDE.

In het culturele centrum de Reehorst werd door OUD EDE in nauwe samenwerking met de 100-jarige Spaarbank voor Ede en de ENKA een bijzonder aantrekkelijke tentoonstelling georganiseerd die veel bezoekers trok. Opvallend was het aantal jongeren dat door deze expositie geboeid werd. Wij mochten bij die gelegenheid tientallen nieuwe leden boeken.

Een tentoonstelling waarbij OUD EDE niet was betrokken doch die zij met erkentelijkheid signaleerde, was de expositie van werken van de Edese schilderes Marie Wandscheer die door de plaatselijke schilderijen-restaurateur, de heer Simonis, met veel zorg en moeite waren bijeengebracht.

Ons vorige jaarverslag sloot af in hoopvolle stemming t. a. v. onze definitieve vestiging in de Heyhorst.

Naarmate de maanden verstreken, taanden evenwel de kansen. Een overeenstemming op korte termijn tussen de eigenaar van de Heyhorst en de gemeente Ede werd steeds minder waarschijnlijk waardoor een snelle oplossing van het huisvestingsprobleem langs deze weg niet haalbaar bleek.

Nadien beraadde het bestuur zich voortdurend op alternatieven. Bij dit beraad speelden o. a. de boerderijen

de Kalverkamp en de Slijpkruik een rol. Korthedshalve zij hier vastgesteld dat deze mogelijkheden uiteindelijk afvielen.

In de loop van 1972 werd bij het bestuur plotseling nieuwe hoop gewekt. De spoorlijn Ede-Amersfoort zou worden voorzien van een vereenvoudigd beveiligingssysteem waarbij het stationsgebouw Ede-Centrum overbodig zou worden en vervangen door een moderne, zogenaamde Leidseabri.

Wij wendden ons tot de spoorwegen met het verzoek het bestaande gebouw te handhaven als toekomstig museumgebouw voor OUD EDE.

De reactie van NS leek aanvankelijk positief maar werd tenslotte afwijzend en onze hoop begon te tanen. Desondanks namen wij contact op met de monumentencommissie van de provincie Gelderland met het verzoek te bevorderen dat dit gebouw als specimen van rond de eeuwwisseling niet zou worden gesloopt.

De plaatselijke pers kreeg lucht van de zaak en interviewde uw secretaris. In de gemeenteraad werd een motie van het raadslid van Manen aangenomen waarin het college van B. & W. werd uitgenodigd alles te doen om het gebouw te behouden en een zinvolle bestemming te geven, waarbij de raad met name dacht aan OUD EDE.

Rond de jaarwisseling klaarde de lucht op. De wethouder van openbare werken, de heer Alberts, slaagde er in NS te bewegen het gebouw althans de komende vijf jaren te laten staan.

Daar de geldmiddelen van OUD EDE zeer beperkt zijn, zullen wij t. a. v. de realisering van een museum ter plaatse in hoge mate afhankelijk zijn van de gemeente. Er zal nog veel onderhandeld moeten worden om ons ideaal te verwezenlijken.

Tegen het einde van het jaar ging een lang gekoesterde wens in vervulling. OUD EDE kreeg zijn eigen contactblad, de "Zandloper". Het ligt in het voornemen dit huisorgaan tweemaal per jaar aan de leden te doen toekomen. Het blad vond bij de leden een buitengewoon gunstig onthaal en de redactie hoopt op een stroom van kopij van vele kanten.

Uiteraard betekent de uitgave van dit blad een financiële lastenverzwaring waarvan wij de consequenties op langere termijn nog onder het oog moeten zien. Wellicht zullen we de minimum contributie van f 5, -- per jaar moeten opvoeren.

Dit jaarverslag heeft melding gemaakt van vele activiteiten die zich achter de schermen afspeelden. Daarbij denken wij in het bijzonder aan de inzet van enige werkgroepen. Uit vrees voor onvolledigheid heeft uw secretaris het noemen van namen van onze vele medewerkers welbewust achterwege gelaten.

Tot slot van dit jaarverslag een persoonlijke opmerking van de secretaris.

Gememoreerd werd reeds dat in de nabije toekomst intensief zal moeten worden onderhandeld met de gemeente Ede aangaande een mogelijke toekomstige vestiging in het stationsgebouw Ede-centrum.

Met name de secretaris van OUD EDE zal dan het bestuursstandpunt tegenover het gemeentebestuur schriftelijk moeten vertolken.

Als wethouder van financiën van de gemeente Ede vindt de huidige secretaris het minder juist en bovendien weinig boeiend zichzelf brieven te schrijven.

Dit jaarverslag is dan ook na een twintigtal jaren de secretariaatswerkzaamheden te hebben behartigd, zijn laatste.

Hij wil echter gaarne OUD EDE in een andere bestuursfunctie blijven dienen, in de overtuiging dat bestuur en leden thans aan de vooravond staan van een geheel nieuwe fase in onze ontwikkeling.

De eerste aanzet tot een werkelijk streekmuseum ligt voor het grijpen!

G. W. Bos
secretaris.

Betaling kontributie

Vele leden verzuimden tot nu toe hun kontributie te betalen en dat niet alleen voor het lopende jaar maar ook voor 1972 en in enkele gevallen nog voor 1971.

Het bestuur doet een dringend beroep op u, indien het bovenstaande op u van toepassing mocht zijn, alsnog uw kontributie te betalen.

Het minimumbedrag is f 5, -- per jaar. U kunt dit voldoen door overschrijving op onze rekening bij de Amro-bank te Ede, t. g. v. rekeningnummer 47.09.86.034 t. n. v. "Oud Ede". Het gironummer van de Amro-bank is 986472.

Gezien de grote kosten waarvoor het bestuur zich gesteld ziet door de uitgave van dit blad en de komende inrichting van het nieuwe museum rekenen wij gaarne op uw medewerking.

De penningmeester,
J. Leissner.

De Doesburgermolen door J. Smit.

Het was in de zomer van het jaar 1890, dat een van de muldersknechten van molenaar van der Craats in een der wieken van de Doesburgermolen klom.

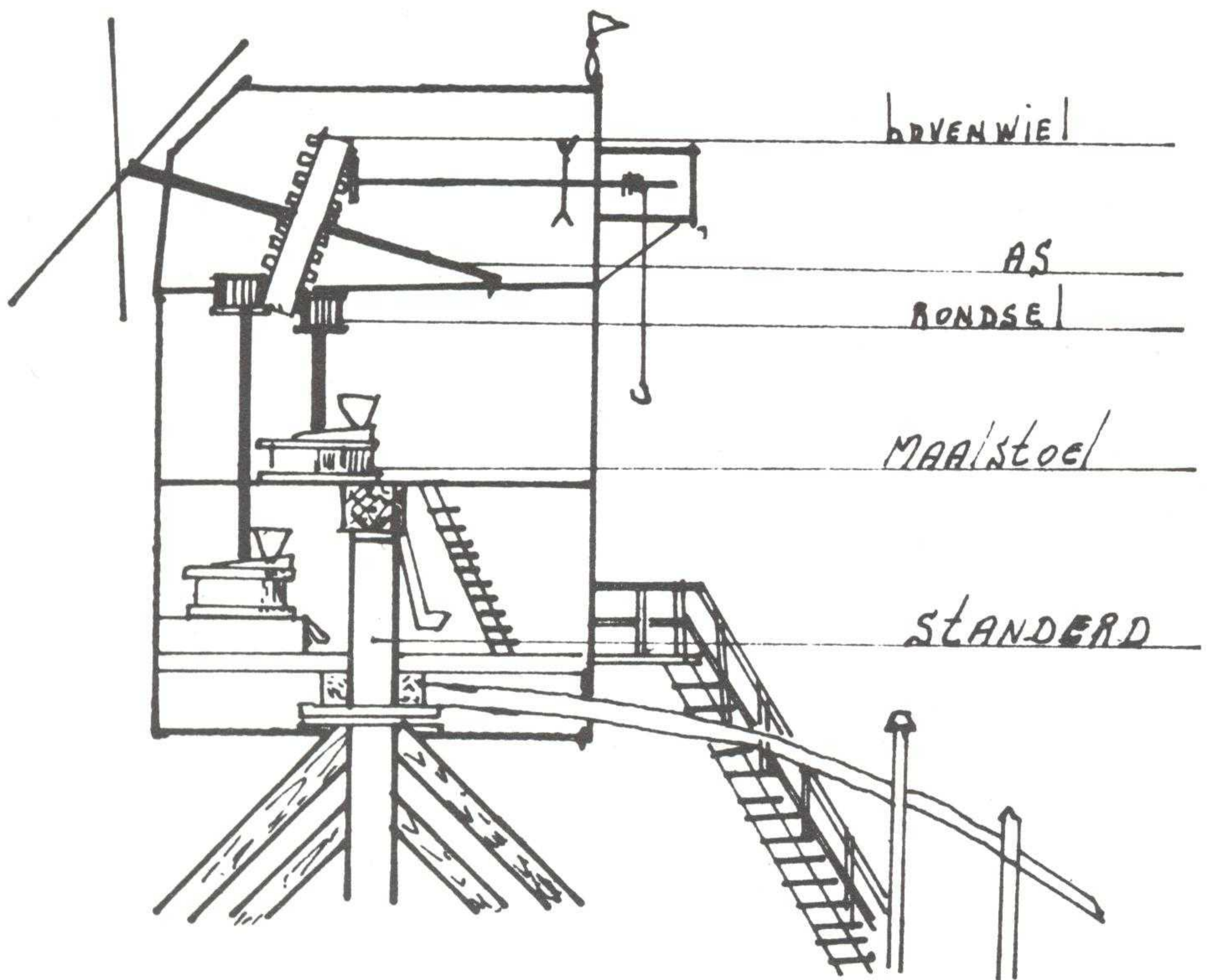
Nadat hij zich goed had vastgeklemd aan het hekwerk, maakte een andere knecht de vang (rem) los, waardoor de wieken zich langzaam in beweging zetten.

Aldus maakte onze jonge vriend een luchtreis.

Dit bravourstukje vereist tegenwoordigheid van geest, omdat men al draaiende moet meeklauteren om rechtop te blijven. Terwijl de wiek draait blijft de luchtreiziger dus in verticale houding.

Dergelijke "molenspelletjes" kwamen vroeger meer voor en ongetwijfeld zullen in vroeger eeuwen de bewoners van de Doesburgerbuurt ook wel eens getuige zijn geweest van zo'n gebeurtenis.

Nu was het op de standerdmolen in Ede niet altijd spel en luim, integendeel, het molenaarsleven was een leven van hard en lang werken en veel vrije tijd had de molenaar niet, laat staan de molenaarsknecht.

Bij een goede maalwind maalde men van 's morgens vroeg tot 's avonds laat en vaak ging men 's nachts door. De wind moest ieder uur van het etmaal worden benut. Als er geen wind was, werd er niet gemalen, maar dan was er vaak veel ander werk te doen, zoals stenen scherpen, verven, teren, zeil repareren, meel wegbrengen en kammen in de bijenwas zetten.

Als men thans via de Lunterseweg de Doesburgermolenweg oprijdt zal men, zodra het Edese bos is gepasseerd, de uit het begin van de zestiende eeuw daterende standermolen voor zich op zien doemen.

Bravourstukjes, zoals hierboven beschreven zal men niet meer aantreffen, maar de kans, dat de molen draait is groot.

Standerdkast

De Doesburgermolen behoort tot het type standerd- of standaardmolen ook wel standerdkast genoemd.

Dit molentype is het oudste, dat in ons land voorkomt en dankt zijn naam aan de zware houten spil (de standaard).

Om deze spil kan het molenhuis, een grote vierkante kast, draaien.

De voor- en achterkant van de kast zijn smaller dan de zijkanten, dit is om zo weinig mogelijk wind te vangen en binnen toch voldoende ruimte te hebben.

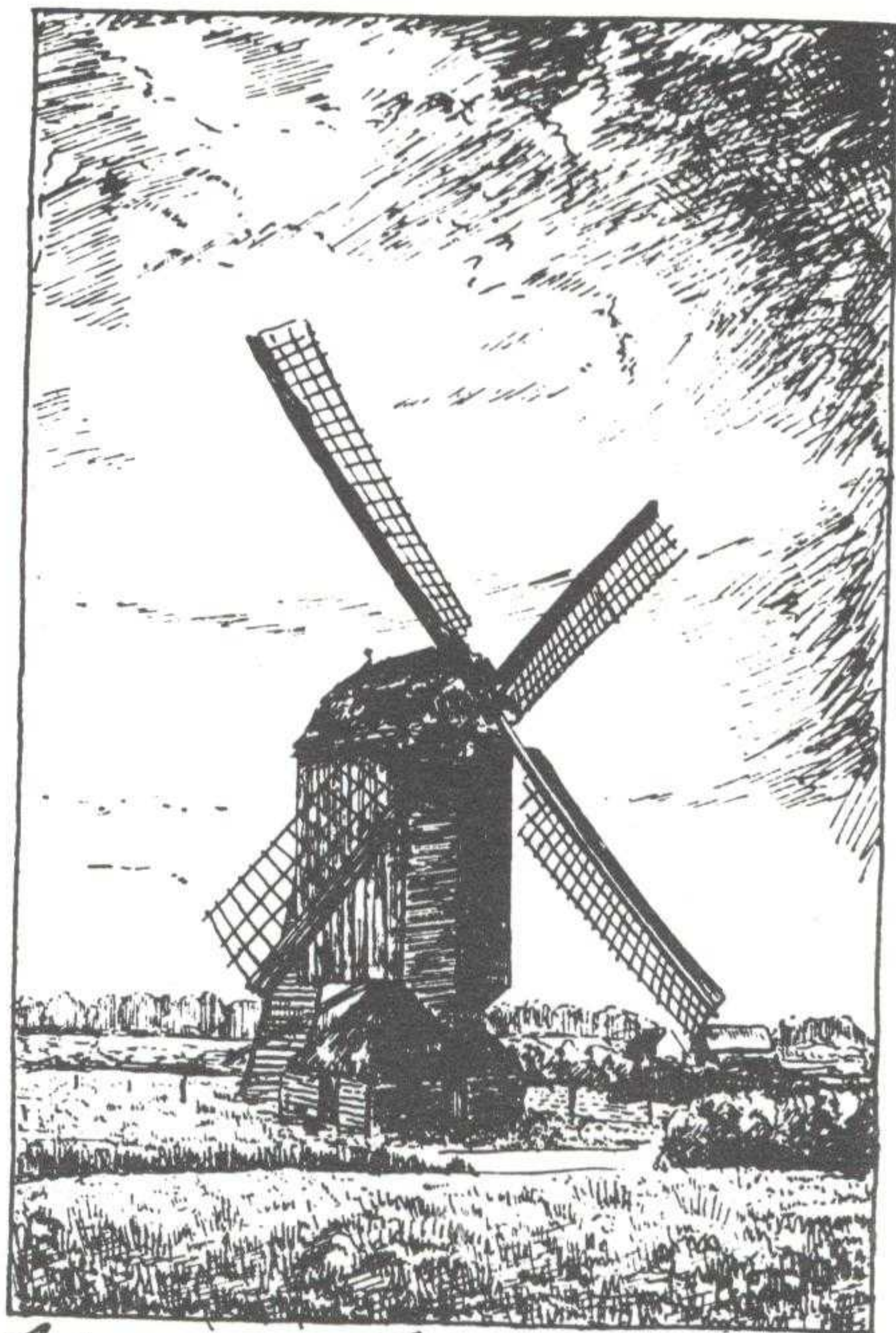
Het draaien (kruien zegt de molenaar) is nodig om bij elke windrichting het wiekenkruis recht op de wind te kunnen zetten. De onderbouw van de molen bestaat uit vier gemetselde stiepen of poeren, waarop twee balken kruislings over elkaar liggen. Op het kruispunt van deze balken (in het midden van de molen dus) rust nu de standaard, die in zijn verticale stand wordt gehouden door schoren.

Loper en Ligger

Zoals alle standerdmolens is ook de Doesburgermolen een korenmolen. De twee maalwerktuigen bevinden zich op de 1ste en 2de zolder van de molenkast.

De wijze van werken van het maalwerk blijkt uit de tekening.

Door het draaien van de wieken, gaat de molenas (lengte 4,50 m), die zich boven in de molen bevindt, draaien. Via een op deze as vastgewigd houten tandwiel wordt de draaiende beweging overgebracht op een kleiner tandwiel (rondsel).

Ede.

Doesburger Molen

Dit rondsel nu doet via een houten spil de steen draaien. De onderste steen (ligger) ligt vast en de bovenste (loper) draait daarover heen.

De stenen hebben een diameter van ongeveer 1.40 m en een dikte van 30 cm. In het oppervlak van de stenen zijn waaiervormige groeven aangebracht, deze groeven nu breken en vermalen het graan tot meel.

Na verloop van tijd zijn de stenen niet scherp genoeg meer en moeten worden gescherpt (billen).

1507

Hoe oud de Doesburgermolen precies is weet niemand. In de eikenhouten standaard is het jaartal 1507 gekerfd. Dit zou op het bouwjaar kunnen wijzen. Zeker is het echter niet, ook al omdat vroeger bij de bouw van een molen vaak onderdelen uit andere, niet meer bestaande, molens werden gebruikt.

Onlangs verscheen er in de pers een artikeltje, waarin stond, dat molenaar van de Wetering bij wijze van grap het jaartal 1507 erin zou hebben gekrast. Dit moet erg in twijfel worden getrokken. In de eerste plaats is het type cijfer zestiendeeuws en in de tweede plaats is het in de molenaarswereld zeer ongebruikelijk "valse"

Jaartallen te vermelden. Het staat in ieder geval vast, dat de molen zeer oud is. Dit is ook te zien aan de staartconstructie.

Wie de molen heeft gebouwd en wie de eerste bezitter is geweest is niet bekend. Wel is bekend, dat in 1595 de molen in het bezit was van Ceelman van Ommeren (schout te Ede van 1584 tot 1628) en Gijsbert Barner. Daarna verwisselt de molen voortdurend van eigenaar door verkoop of vererving. In 1720 trouwt Jan Daniels met de weduwe van de vorige eigenaar Gerritsen van Gelder. Door dit huwelijk komt hij in het bezit van het halve part van de molen. De andere helft was in de loop der jaren versnipperd tot 32 parten. Een reeks van aankopen brengt hem tenslotte in het bezit van de gehele molen. In 1785 overlijdt Jan Daniels.

Tot 1857 blijft de molen in het bezit van zijn familie. Daarna wordt eigenaar J. A. Ross. In 1869 komt de molen in het bezit van C. van de Craats-Jacobsen en J. D. van de Craats.

In de molenaarswereld is ook thans nog van de Craats een bekende naam. Verschillende molens op de Veluwe waren in het bezit van deze familie. In 1919 wordt G. van de Wetering eigenaar. Deze draagt enige tijd later de molen over aan molenaar C. Roelofsen, de laatste echte molenaar van de Doesburgermolen totdat in 1950 de gemeente Ede eigenaresse wordt.

De heer Roelofsen woont nog altijd tegenover de molen.

Vrijwillig molenaar

Toch is hiermede de geschiedenis van de oudste standerdmolen van Nederland niet af.

Na een restauratie begint in 1970 de Stichting vrienden van de Geldersemolen op de Doesburgermolen een cursus voor vrijwillig molenaar.

Vrijwillige molenaars worden opgeleid om in hun vrije tijd molens te bemalen, niet in de eerste plaats voor de toeristen, maar voor het behoud van de molens.

Op diverse molens in Gelderland treft u thans vrijwillige molenaars aan, die in Ede zijn opgeleid.

Ook op de Doesburgermolen zelf draait een vrijwillig molenaar, de Edenaar F. Klein Tank.

Mocht u nu na het lezen van dit artikel de molen eens van dichtbij willen zien, dan moet u eens, bij voorkeur op zaterdag, naar de molen gaan. Als de molenaar aanwezig is kunt u hem ook van binnen bekijken. U zult dan onder de indruk komen van het vakmanschap en het vernuft van onze voorouders.

Want bedenk wel, dat op deze molen ruim vier eeuwen lang meel is geproduceerd voor het zo noodzakelijk dagelijks brood.

DE SPOORLIJN EDE-WAGENINGEN - AMERSFOORT

DOOR J. DAS.

In verband met de plannen het Station Ede-centrum te zijner tijd in te richten als museum van de vereniging "Oud-Ede", leek het mij goed iets mede te delen omtrent de spoorlijn Ede-Wageningen - Amersfoort.

De geschiedenis van de lokaalspoorweg Ede-Barneveld-Nijkerk, vanaf 1937 Ede-Barneveld-Amersfoort, begint in zekere zin reeds in 1883.

Op 4 augustus van dat jaar nl. richtte Mr. W. Baron Goltstein, wonende op de Oldenaller te Putten, zich tot de Edese Gemeenteraad met verzoek financiële steun te verlenen voor de aanleg van een stoomtramverbinding tussen Nijkerk en het station van de Rhijnspoor te Ede.

Deze steun zou dan bestaan in deelneming in het oprichtingskapitaal, dan wel het garanderen van de rente van een deel van dit kapitaal.

De raad benoemde een commissie ten einde de plannen nader te bestuderen en van advies te dienen. Het uiteindelijke resultaat was, dat de gemeenteraad op 1 februari 1884 besloot die gevraagde steun niet te verlenen.

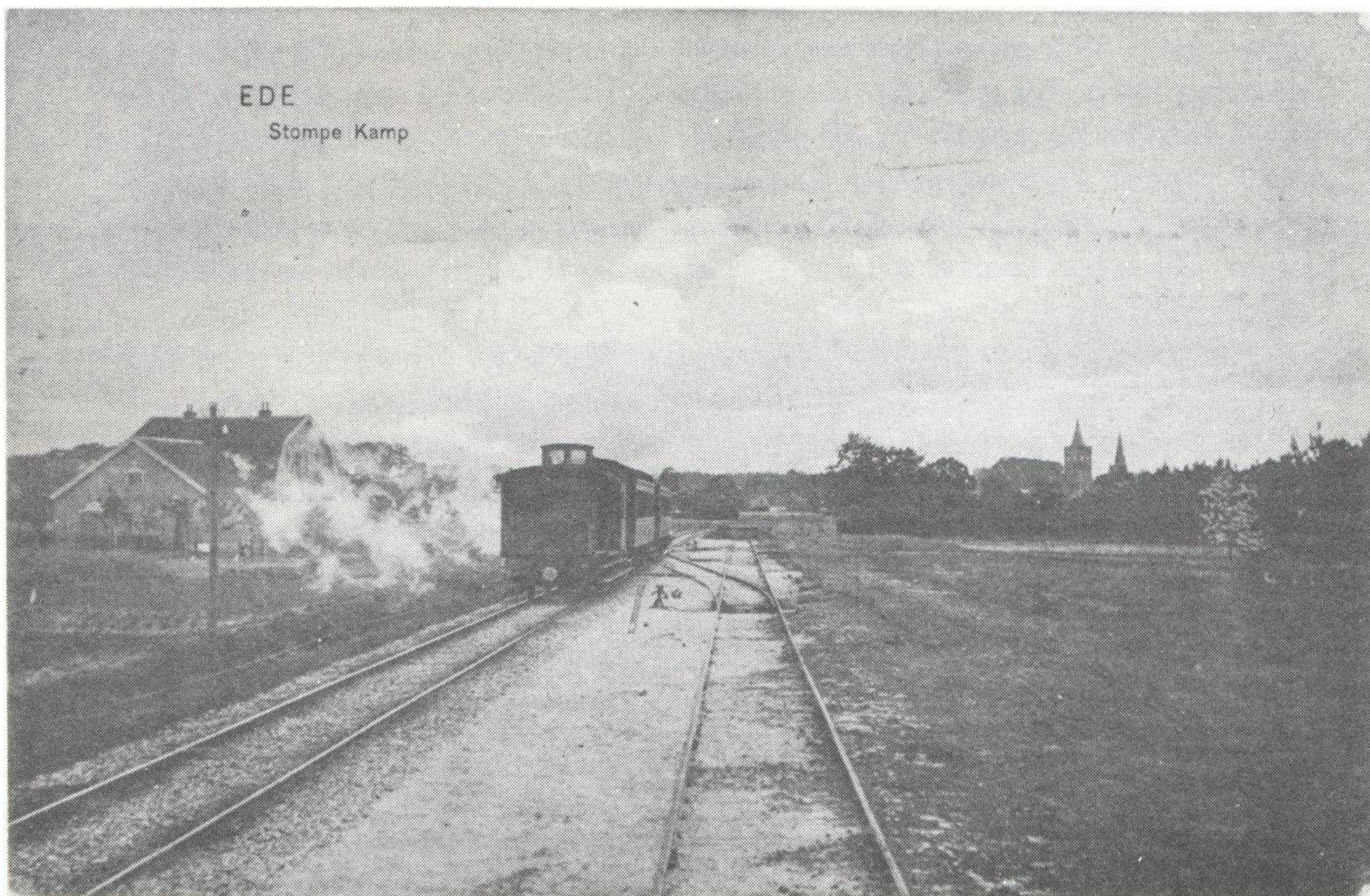
Het is niet geheel duidelijk wat precies de oorzaak van deze weigering was, daar de raadsnotulen destijds nog niet zo uitvoerig waren.

Een der struikelpunten schijnt te zijn geweest het tracé van de tramweg, dat volgens het plan van de heer Goltstein langs de Edese-Barneveldse Grindweg zou komen te lopen, hetgeen zowel voor het onderhoud van als de veiligheid op die weg schadelijk werd geacht. De heer Goltstein wenste dit tracé echter te handhaven. Ook was men bang, dat de tramweg financieel geen succes zou worden, tot nadeel van de gemeente.

In 1888 werd opnieuw een poging ondernomen om tot de aanleg van een tramverbinding te komen en wel door Ir. A. J. Krieger te Amersfoort, die hiervoor een concessie had gekregen.

Hij trad hiertoe in onderhandeling met de Nederlandsche Rhijnspoorweg Maatschappij (N. R. S.) aan wie hij de exploitatie wilde overlaten.

De N. R. S. exploiteerde sedert midden 1845 de spoor-

lijn Amsterdam - Utrecht - Arnhem, welke lijn in 1856 werd doorgetrokken naar Duitsland. Ook de baanvakken Rotterdam Maas - Gouda - Utrecht en later Den Haag - Gouda werden door deze maatschappij bereden.

Op stoomtramgebied had de N. R. S. reeds de nodige ervaring opgedaan.

Als eerste in Nederland opende zij op 1 juli 1879 de stoomtramlijn Den Haag Rhijnspoor (nu Staatsspoor) - Scheveningen, terwijl in 1882 de stoomtramlijn Wageningen - Ede in exploitatie werd genomen. Laatstgenoemde lijn was toen overigens eigendom van de Gemeente Wageningen.

De onderhandelingen met de N. R. S. zouden ongetwijfeld tot een gunstig resultaat hebben geleid, ware het niet, dat deze spoorwegonderneming in 1890 door de Staat der Nederlanden werd genaast en overgenomen.

De Maatschappij tot exploitatie van Staatsspoorwegen, die de dienst op de N. R. S. lijnen had overgenomen, zag als gevolg van deze overneming voorshands geen kans de plannen van Ir. A. J. Krieger te verwezenlijken, zodat

deze in 1893 met het voorstel kwam om de lijn voor rekening van de gemeenten Ede, Barneveld en Nijkerk te exploiteren, welk voorstel door de Raad der gemeente Ede werd verworpen. Overigens bleven de contacten met Ir. Krieger bestaan, daar men het grote belang voor de gemeente van de tramverbinding steeds meer ging inzien.

Inmiddels was in 1896 opgericht de Spoorweg Maatschappij "De Veluwe", gevestigd in Barneveld. Deze stelde zich ten doel een railverbinding van Nijkerk-Haven via het station Nijkerk N. C. S., Barneveld, Lunteren tot aan het station Ede S. S. te doen aanleggen en exploiteren.

Bij schrijven van 21 september 1896 verzocht de nieuwe spoorwegmaatschappij het Gemeentebestuur de tot standbrenging van de lijn te willen steunen door deelneming met een bedrag groot f 22.000,- in het aandelenkapitaal. In de Raadsvergadering van 9 oktober 1896 werd met elf stemmen voor en een tegen, hiertoe besloten, onder voorwaarde dat in het dorp Ede twee stopplaatsen worden aangelegd en met de aanleg van de baan binnen drie jaar een aanvang zou worden gemaakt.

Aangezien de maatschappij ook rekende op Rijkssubsidie, die in verband met de Kamerverkiezing in 1898 niet meer op tijd kon worden verleend, werd deze termijn later verlengd.

In dezelfde Raadsvergadering werd tevens een adres in behandeling genomen van de Anti-Revolutionaire Kiesvereniging "Bijbel, Nederland en Oranje", mede ondersteund door 20 bewoners van huizen langs de Stationsweg, alsmede 132 ingezetenen van Ede, houdende verzoek, de trambaan niet langs de Stationsweg aan te leggen, zoals oorspronkelijk geprojecteerd, maar meer naar het westen door wat toen noch heide was.

Ook hiermede ging de Raad akkoord en na onderhandeling met de Spoorwegmaatschappij werd de tegenwoordige route vastgesteld.

Na veel onderhandeling omtrent rijkssubsidie, aankopen van de benodigde gronden etc., komt de zaak uiteindelijk van de grond. Omstreeks juni 1901 werd met de aanleg van het baanvak Ede S.S.-Barneveld begonnen.

Op 1 mei 1902 werd de stoomtramdienst op dit

trajektgedeelte geopend, reeds op 1 november van dat jaar omgezet in een lokaalspoorwegdienst.

De aanleg en exploitatie geschiedde door de Nederlandsche Centraal Spoorweg Maatschappij (N.C.S.), die o.m. de spoorlijn Utrecht-Amersfoort-Zwolle onderhield.

Het baanvak Barneveld-Nijkerk kon eerst op 1 december 1903 in gebruik worden genomen. Deze vertraging werd veroorzaakt als gevolg van onderhandelen met de Hollandsche IJzeren Spoorweg Maatschappij (H.S.M.) met betrekking tot de kruising met haar lijn Amersfoort-Apeldoorn nabij het station Voorthuizen.

Aangezien men van oordeel was, dat een kruising à niveau een goede uitvoering van de dienstregeling zou belemmeren, zodanig dat de hieruit voortvloeiende schade meer zou gaan kosten dan de aanleg en het onderhoud van een brug over het H.S.M.-spoor, werd tot het laatste besloten.

In 1937 kwam het traject Voorthuizen-Nijkerk te vervallen en werd de spoorlijn door middel van een boog op de lijn Apeldoorn-Amersfoort aangesloten.

Omstreeks die tijd verschijnt ook de diesel-mechanische motorwagen op de lijn. Voordien werd met stoommateriaal van de N.C.S. gereden, ook nadat de exploitatie van de N.C.S.-lijnen op 1 mei 1919 door de Staatsspoorwegen was overgenomen.

Op 20 mei 1951 vond de invoering van elektrische tractie plaats, nadat de dienst als gevolg van de oorlog met bussen was onderhouden.

De halteplaatsen waren gepland nabij de Posthoorn en de overtuin van het Hof van Gelderland. Een los- en laadplaats werd geprojecteerd ten zuiden van het dorp, d.w.z. waar nu Ede-centrum ligt.

De halte-, los- en laadplaatsen zouden toegangswegen krijgen uitkomend op wat toen de Hoofdstraat heette.

Met de eigenaar van het Hof van Gelderland kon men het niet eens worden over de prijs van de door hem af te stane grond voor een toegangsweg, zodat men besloot de daar bedoelde stopplaats te vestigen bij de los- en laadplaats (Ede-dorp, thans Ede-centrum).

Oorspronkelijk was het de bedoeling de halteplaatsen

Ede-dorp en Lunteren te voorzien van eenvoudigeabri's, hetgeen blijkt uit de voorwaarden van aanbesteding op 20 juni 1901. Mogelijk hebben deabri's er enige tijd gestaan.

Bij schrijven van 5 augustus 1902 verzocht de N. C. S. goedkeuring van een plan met betrekking tot "daar te stellen" stations te Ede en Lunteren. Aangezien de maatschappij zodra mogelijk met het bouwen wilde beginnen, werd op spoedige beslissing aangedrongen. Reeds op 6 augustus 1902 verleenden burgemeester en wethouders goedkeuring aan het plan. Wanneer de stationsgebouwen zijn gereed gekomen is uit de archivalia niet op te maken, al mag worden verondersteld dat dit wel in 1903 zal zijn geweest. In stukken uit dat jaar wordt het station Ede-dorp als bestaand genoemd.

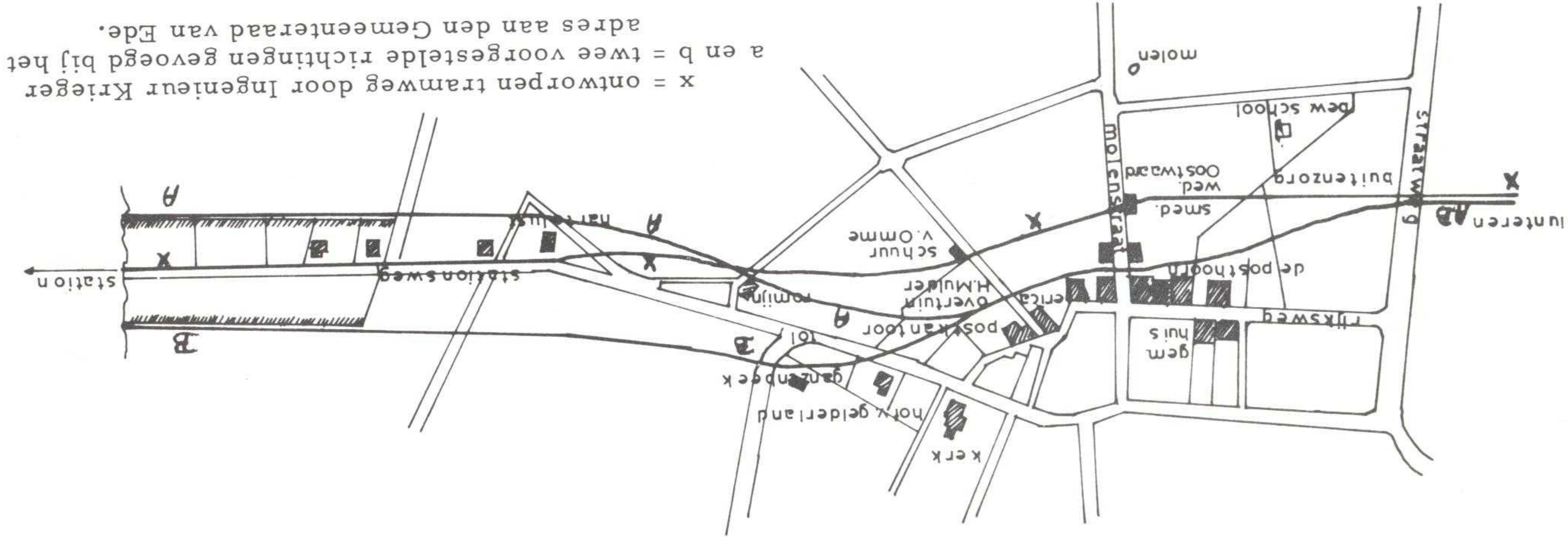
In het gemeente-archief is de bouwtekening nog aanwezig, waaruit blijkt, dat het uitwendige nog steeds is zoals het in 1902 werd ontworpen.

Wat betreft het inwendige kan worden gezegd, dat de wachtkamer 3e klasse thans als fietsenbergplaats dienst doet. Een aldaar aanwezige schouw is in de loop van de tijd weggebroken.

Volgens overlevering zou bij de openstelling van de lijn door de "dankbare burgerij" een tegeltableau zijn aangeboden.

In het gemeentearchief is hiervan niets te vinden terwijl het tableau in het station Ede-centrum niet (meer) aanwezig is.

ONTWORPEN STOOMTRAMWEG EDE - BARNEVELD - NIJCKERK VAN HET STATION TOT DOOR HET DORP EDE.

x = ontworpen tramweg door Ingenieur Krieger
a en b = twee voorgestelde richtingen gevoegd bij het
adres aan den Gemeenteraad van Ede.

Toelichting bij de kaart

Het gemeentehuis liggende aan de Rijksweg, thans Notaris Fischerstraat, werd in 1864 in gebruik genomen. Dit werd omstreeks 1900 afgebroken, nadat op 27 april 1899 het in 1942 afgebrande gemeentehuis werd betrokken. Laatstgenoemd huis lag iets noordelijker. De Brouwershoeve staat hier aangeduid als "Erica" en werd in die tijd gebruikt als Mulo-school. Omstreeks 1902 werd het aangekocht door de Vereeniging "De Chr. School voor M.U.L.O.", die er tot ca. 1908 school heeft gehouden, in welk jaar de Vereeniging de school op de Markt in gebruik nam. Deze school werd op 1 april 1912 omgezet in een openbare mulo. Het postkantoor aan de Torenstraat werd enkele jaren later verplaatst naar het tegenwoordige gebouw aan de Arnhemseweg. Het voormalige postkantoor werd in 1913 door de Gemeente gekocht en heeft sedert vele bestemmingen gehad. Het is tegenwoordig in gebruik bij de G.G.D. Ook het Burgerlijk Ambbestuur en de Gemeentelijke Dienst voor Sociale Zaken heeft het tot kantoorruimte gediend. Voordien werd markt gehouden op een terrein nabij de Posthoorn, vermoedelijk reeds kort na 1890. Het huis aangeduid als "Hartelust" herbergde tussen 1852 en 1884 een kost- en dagschool voor mulo, gedreven door W. Hartelust.

Aan den Raad der Gemeente EDE

Met 1 teekening (zie pag. 19)

Geven met verschuldigden eerbied te kennen:
Ondergeteekenden, Bestuur van de Anti-revolutionaire Kiesvereeniging "Bijbel, Nederland en Oranje" alhier, vernomen hebbende dat bij Uwe vergadering van de Venootschap "De Veluwsche Spoorweg Maatschappij" gevestigd te Barneveld, is ingekomen eene aanvraag om financiële steun Uwerzijds, voor de ontworpen Stoomtramweg. Overwegende dat, wat de uitgebrachte richting betreft van het station tot buiten den bebouwden kom van het dorp in het belang van de veiligheid voor het verkeer op den publieken weg, alsook voor het dorp zelf geenszins gunstig is te noemen.

Redenen waarom zij Uwe vergadering beleefd maar dringend verzoeken, de bovengenoemde aanvraag om financiële steun niet toe te staan, indien de aangegeven richting gehandhaafd blijve.

De bezwaren tegen de uitgebaakte richting zijn tweeeërlei:
Ten 1ste enz. enz.

Ten 2de enz. enz.

Het bestuur van bovengenoemde Kiesvereeniging heeft gemeend Uwe vergadering een tweetal andere richtingen te mogen voorstellen (met een halte in het centrum van het dorp) op bijgaande teekening door a en b voorgesteld, welke h. i., beter met het belang van veiligheid, en dat der Gemeente rekening houden en naar hunne bescheiden meening zonder slooping van woningen zijn te verkrijgen. Tevens vertrouwen zij, dat Uwe vergadering, als dieneresse Gods, overeenkomstig Zijne Ordinantiën bij de totstandkoming dezer lijn met den eisch Gods omtrent de viering van den Rustdag wel zal willen rekening houden.

't welk doende,
L. Tulp, Voorzitter
H. J. Moll, secretaris-penning-
meester

H. A. Foeken
A. Melissen
T. van Steenberg

DE SPAARBANK VOOR EDE ANNO 1872

Een eeuw de vertrouwensinstelling

van vele duizenden spaarders.

De Spaarbank ook voor U !

'n Bondsspaarbank, moderne gezinsbank

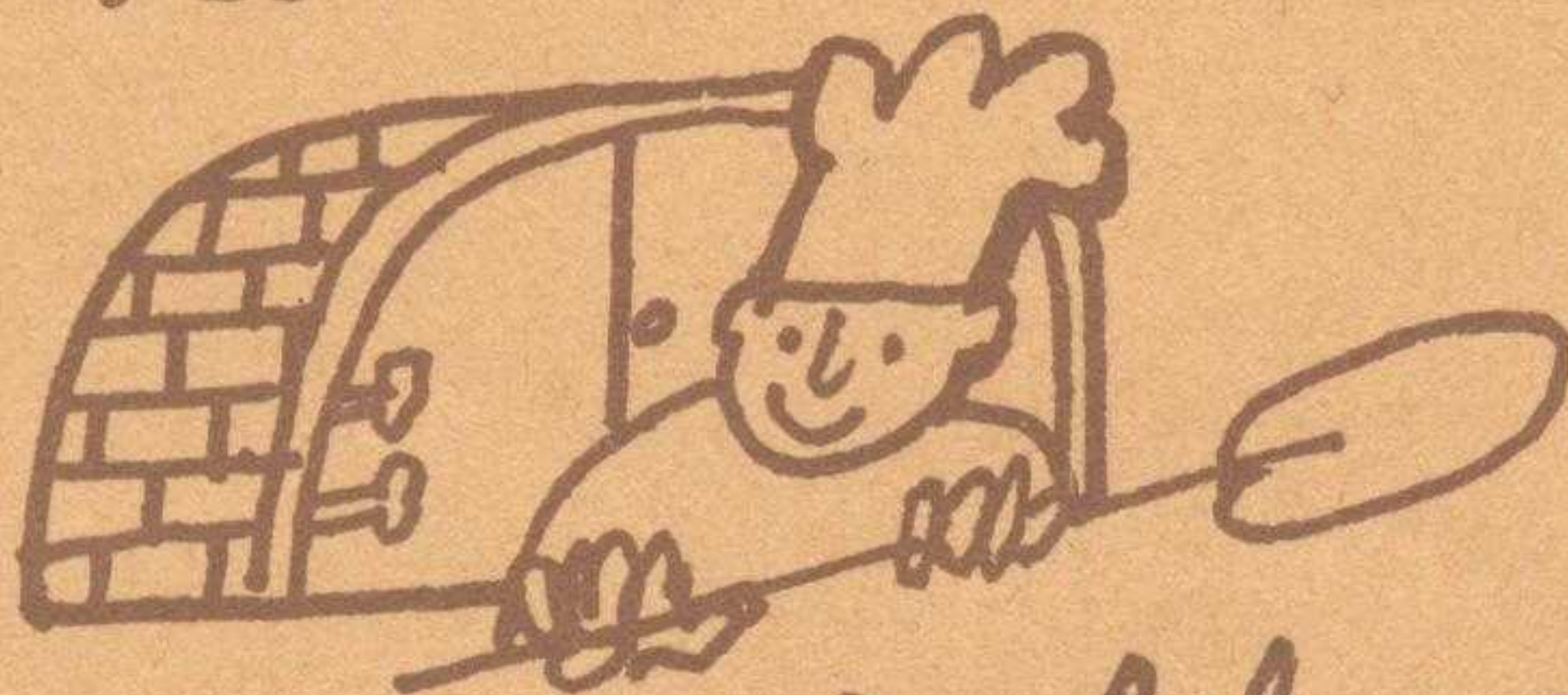
voor alle bankzaken.

Koffie Thee
bexoek onder-
weg verjaardag
neem maar mee
...koekjes van

Nobo

zijn,
zeg maar gerust:
de lekkerste ovenverse koekjes

Zo uit de bakkerij!